

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 378.014.15

С. Г. Головко,
кандидат історичних наук, доцент

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано особливості формування системи підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації незалежної Української держави, основні етапи становлення та розбудови її нормативно-правового забезпечення. Визначено потенціал ключових актів сучасного законодавства, що регулюють функціонування науково-освітньої галузі України щодо якісного удосконалення традиційної системи підготовки науково-педагогічних кадрів у контексті тенденцій розвитку докторської підготовки в європейських країнах.

Ключові слова: *нормативно-правове забезпечення системи підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, європейська модель підготовки докторів філософії, сучасне законодавство України про вищу освіту.*

С. Г. Головко

Нормативно-правовое обеспечение реализации европейской модели подготовки научных кадров в Украине

В статье проанализированы особенности формирования системы подготовки научно-педагогических кадров высшей квалификации независимого Украинского государства, основные этапы становления и развития ее нормативно-правового обеспечения. Определен потенциал ключевых актов современного законодательства, регулирующих функционирование научно-образовательной отрасли Украины относительно качественного усовершенствования традиционной системы подготовки научно-педагогических кадров в контексте тенденций развития докторской подготовки в европейских странах.

Ключевые слова: *нормативно-правовое обеспечение системы подготовки научных кадров высшей квалификации, европейская модель подготовки докторов философии, современное законодательство Украины о высшем образовании.*

S. Holovko

Regulatory support for the implementation of the European model of academic training in Ukraine

The article conducts an analysis on the features of the formation of the system of educating the highly qualified scientific and pedagogical staff in the independent Ukrainian state, the main stages of the legal support development. The potential of the key acts of current legislation that regulates the functioning of the scientific and educational sphere of Ukraine in the area of the traditional qualitative improvement of training the teaching staff was considered in the context of the European trends of doctoral training.

Key words: *regulatory support system for training highly qualified scientific personnel, the European model of training doctors of philosophy, current Ukrainian legislation on higher education.*

Постановка проблеми та її актуальність. В умовах сучасного глобалізованого світу перспективи успішного соціально-економічного ро-

звитку суспільства визначаються не стільки виробничими ресурсами, стільки його інтелектуальним потенціалом, який забезпечує створення

та запровадження сучасних науко-містких технологій. З огляду на це, особлива увага має приділятися розбудові науково-освітньої галузі нашої країни, створенню умов для її повноцінної інтеграції в єдиний європейський науковий та освітній простір. Ефективність цього процесу, значною мірою, залежить від інноваційності його основних суб'єктів – науковців та науково-педагогічних працівників, здатних реалізовувати сучасні принципи організації наукових досліджень та освітнього процесу у вищій професійній школі.

Із введенням в дію Національної рамки кваліфікацій (2011 р.) та ухваленням Верховною Радою України Законів «Про вищу освіту» (2014 р.) і «Про наукову та науково-технічну діяльність» (2015 р.) розпочалися інституціональні зміни системи підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації відповідно до міжнародних стандартів. З огляду на важливість для функціонування науково-освітньої галузі процедур присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань, які традиційно перебувають у сфері регулятивного впливу держави, виникає необхідність аналізу ефективності європеїзації цього процесу та окреслення напрямів подальшого удосконалення його нормативно-правового забезпечення.

Аналіз досліджень і публікацій. Розроблено окресленої проблематики присвячені праці фахівців, у яких висвітлюються її окремі аспекти. Особливості та основні етапи становлення системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів, питання її адаптації до європейських стандартів окреслили у своїх публікаціях С. Головко, Д. Ідрісов, О. Литвинюк, В. Мачулін, Б. Мокін, Є. Ніколаєв та ін.

Переважає більшість праць присвячені аналізу історико-правових засад становлення та розбудови системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні [1, 3, 5], діяльності Вищої атестаційної комісії [2, 4], окремим аспектам перехідних процесів запровадження європейської моделі підготовки докторів філософії [6, 7].

За невеликим виключенням [6, 7] означені праці висвітлюють особливості розбудови нор-

мативно-правового забезпечення процедур атестації науково-педагогічних кадрів до прийняття ключових документів сучасного законодавства, що регулюють функціонування науково-освітньої галузі України.

Окрім того, упродовж останнього часу у напрямі запровадження європейських стандартів підготовки науково-педагогічних кадрів зроблено надзвичайно важливі кроки. Зокрема, затверджено Національну рамку кваліфікацій, прийнято Закони України «Про вищу освіту» і «Про наукову та науково-технічну діяльність», розроблено проект нового Порядку присудження наукових ступенів. Із вересня 2016 року наукові установи та провідні університети здійснили перший набір та розпочали підготовку здобувачів освітньо-наукового рівня «Доктор філософії». Аналіз перших результатів процесу модернізації системи підготовки науково-педагогічних кадрів актуалізує необхідність подальших досліджень цієї проблеми.

Тому **метою** статті є аналіз основних актів сучасного законодавства, що регулюють функціонування науково-освітньої галузі України та визначення шляхів якісного удосконалення традиційної системи підготовки науково-педагогічних кадрів у контексті тенденцій розвитку докторської підготовки в європейських країнах.

Виклад основного матеріалу. У публікації [1] ми обґрунтували, що важливим практичним кроком у запровадженні в Україні європейської моделі підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації стало затвердження у 2011 р. Національної рамки кваліфікацій (НРК). НРК уніфікує процедури розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій відповідними органами виконавчої влади, установами та організаціями, що реалізують державну політику у сфері освіти. Основною метою запровадження Національної рамки кваліфікацій є введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців, забезпечення гармонізації норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудових відносин, сприяння націо-

нальному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці [11]. На практиці упровадження положень НРК в систему підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів стало можливим із прийняттям у 2014 році Закону України «Про вищу освіту» [10]. На основі визначених у НРК кваліфікаційних рівнів стаття 5 Закону встановлює рівні та ступені вищої освіти, до яких, відповідно, віднесено три освітні, а також освітньо-науковий і науковий рівні.

Закон визначає, що підготовка здобувачів вищої освіти здійснюється не лише за традиційними освітньо-професійними, а й за освітньо-науковими та науковими програмами відповідно до рівнів вищої освіти. Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти відповідає восьмому кваліфікаційному рівню НРК і передбачає опанування як теоретичних знань, так і формування умінь, навичок та компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Науковий рівень вищої освіти відповідає дев'ятому кваліфікаційному рівню НРК і передбачає набуття компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових системоутворюючих знань та/або прогресивних технологій, розв'язання важливої наукової або прикладної проблеми, яка має загальнонаціональне або світове значення. Закон встановлює відповідність рівнів та ступенів вищої освіти: доктор філософії для восьмого рівня та доктор наук для дев'ятого. Важливою нормою Закону, що забезпечує наближення вітчизняної системи підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації до європейських стандартів, є запровадження наукового ступеня доктора філософії, який є одночасно освітнім і першим науковим ступенем, що здобувається на основі сту-

пеня магістра. Основою для присудження ступеня доктора філософії визначено успішне виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми обсягом 30-60 кредитів ЄКТС під час навчання в аспірантурі, що триває чотири роки, а також публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді. Другим науковим рівнем визначено ступінь доктора наук, що здобувається на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

Загальні принципи підготовки фахівців першого та другого наукових рівнів визначено в ст. 6 «Атестація здобувачів вищої освіти». Атестація розглядається як встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь та компетентностей вимогам стандартів вищої освіти. Функція атестації здобувачів ступеня доктора філософії здійснюється постійно діючою або разовою спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу чи наукової установи, акредитованою Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), на підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації. Атестація осіб, які здобувають ступінь доктора наук, здійснюється постійно діючою спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу чи наукової установи, акредитованою Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, на підставі публічного захисту наукових досягнень у вигляді дисертації або опублікованої монографії, або сукупності статей, опублікованих у вітчизняних (міжнародних) рецензованих фахових виданнях. Основними принципами атестації визначено відкритість і гласність, що забезпечуються, зокрема, оприлюдненням дисертаційних робіт та відгуків офіційних опонентів на офіційних веб-сайтах вищих навчальних закладів та наукових установ [10].

Норми, що регулюють процедури підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, були розвинуті у Законі «Про наукову та науково-технічну діяльність» [14]. Так, стаття 27 визначає основними формами підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації аспірантуру, ад'юнктуру та докторантуру, а також право наукових установ здійснювати підготовку докторів філософії за власними освітньо-науковими програмами, які акредитовані Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Стаття 28 закріплює право вчених на здобуття наукового ступеня доктора філософії і доктора наук та присвоєння вчених звань старшого дослідника, доцента і професора. Присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань розглядається як державне визнання рівня кваліфікації вченого. При цьому наголошується, що підготовка науково-педагогічних і наукових кадрів та присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань здійснюються відповідно до Закону України «Про вищу освіту». Таким чином, на сьогодні саме цей Закон є основою нормативно-правового забезпечення системи підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні. Після його прийняття розпочалося практичне втілення європейських стандартів докторської підготовки.

Проте залишається актуальним завершення формування правового поля повноцінної імплементації Закону «Про вищу освіту», зокрема, в його частині, що регламентує особливості підготовки наукових кадрів. Наприклад, Законом передбачено, що провідну роль у забезпеченні якості вищої освіти, зокрема, й щодо освітньо-наукового та наукового рівнів, має відігравати НАЗЯВО, яке формує та подає на затвердження Кабінету Міністрів України положення про акредитацію освітніх програм, перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, порядок присудження наукових ступенів (стаття 13), вимоги до рівня наукової кваліфікації здобувачів наукових ступенів та порядок їх присудження спеціалізованими вченими радами, положення про акредитацію

спеціалізованих вчених рад, а також акредитує спеціалізовані вчені ради та контролює їх діяльність (стаття 18). З огляду на це, у квітні 2015 р. Постановою Кабінету Міністрів України було створено НАЗЯВО та затверджено його статут [15]. А також затверджено перелік галузей знань і спеціальностей, яким визначено 29 галузей знань та 293 найменування спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [12]. У вересні 2015 р. Наказом Міністерства освіти і науки України було створено Науково-методичну раду, до повноважень якої віднесено, зокрема, розроблення методології та методичних рекомендацій зі створення стандартів освітньої діяльності та стандартів вищої освіти, надання висновків щодо пропозицій до переліку галузей знань і спеціальностей, розроблення рекомендацій щодо наукової організації праці працівників вищих навчальних закладів, нормування часу для планування й обліку наукової роботи [13].

Наступним кроком стало розроблення нової редакції Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого в березні 2016 року [8]. Ним визначено, що освітньо-наукова програма та навчальний план аспірантури складаються з освітньої та наукової складових. Освітня складова передбачає засвоєння навчальних дисциплін, що може здійснюватися як на базі ВНЗ (наукової установи), до якого зарахований аспірант, так і в рамках реалізації права на академічну мобільність - на базі інших ВНЗ (наукових установ). Аспіранти, незалежно від форми навчання, зобов'язані відвідувати аудиторні заняття і проходити всі форми поточного та підсумкового контролю, передбачені індивідуальним навчальним планом аспіранта та освітньо-науковою програмою аспірантури вищого навчального закладу (наукової установи). Відповідно, освітньо-наукова програма аспірантури має включати не менше чотирьох складових, що передбачають набуття аспірантом компетентностей відповідно до Національної рамки кваліфікацій (глибокі зі спеціальності, за якою проводиться дослідження, оволодіння загально-

науковими (філо-софськими) компетентностями, набуття універсальних навичок дослідника (усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження, використання інформаційних технологій у науковій діяльності, організації та проведення навчальних занять, управління науковими проектами, реєстрації прав інтелектуальної власності), здобуття мовних компетентностей, достатніх для представлення та обговорення отриманих результатів у міжнародній науковій спільноті.

Наукова складова освітньо-наукової програми передбачає проведення власного наукового дослідження аспірантом під керівництвом одного або двох наукових керівників та оформлення його результатів у вигляді дисертації. Атестація здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії здійснюється постійно діючою або спеціалізованою вченою радою, утвореною для проведення разового захисту, на підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації, стан готовності до захисту якої визначається науковим керівником. Обов'язковою умовою допуску до захисту є успішне виконання аспірантом його індивідуального навчального плану [8]. Це дало можливість провідним вищим навчальним закладам та науковим установам здійснити практичні кроки з підготовки запровадження освітньо-наукового рівня «доктор філософії» та розроблення освітньо-наукових програм із відповідних галузей знань. Так, наприклад, у Національному авіаційному університеті така робота розпочалася в червні 2016 року. Були затверджені проектні групи зі створення освітньо-наукових програм близько 20 спеціальностей за чотирнадцятьма галузями знань (01 «Освіта», 02 «Культура та мистецтво», 05 «Соціальні та поведінкові науки», 07 «Управління та адміністрування», 08 «Право», 10 «Природничі науки», 12 «Інформаційні технології», 13 «Механічна інженерія», 14 «Електрична інженерія», 15 «Автоматизація та приладобудування», 16 «Хімічна біоінженерія», 17 «Електроніка та телекомунікації», 19 «Архітектура та будівництво», 27 «Транспорт»). А вже у вересні 2016 року було здійснено перший набір здобувачів освітньо-наукового рівня «доктор філософії» згідно но-

вих вимог. Таким чином, розпочався перший етап запровадження системи підготовки докторів філософії в Україні відповідно до європейських стандартів.

Разом із тим, успішна реалізація європейської моделі підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації потребує здійснення низки важливих кроків, як організаційного, так і правового характеру. Зокрема, є необхідність налагодження повноцінного функціонування НАЗЯВО згідно Закону «Про вищу освіту», передачі йому функцій регулювання та контролю, які продовжує здійснювати Міністерство освіти і науки України. Адже за статутом саме цей орган має здійснювати ліцензування та акредитацію вищих навчальних закладів, відкривати та координувати діяльність спеціалізованих вчених рад тощо.

Майже рік знаходиться на обговоренні проект нової редакції Порядку присудження наукових ступенів [9], який містить норми, що відповідають європейським стандартам (наприклад, щодо права вченої ради ВНЗ або наукової установи затверджувати рішення спеціалізованої вченої ради щодо присудження наукового ступеня та видачі диплома). Одним із стримуючих чинників запровадження цього порядку є те, що проект включає положення, які передбачають безпосередню участь у цьому процесі НАЗЯВО (зокрема, щодо розміщення на його офіційному веб-сайті інформації про прийняття дисертації до захисту і призначення офіційних опонентів тощо).

Крім того, потребують розвитку й методологічні підходи щодо розбудови системи докторської підготовки. У сучасній європейській практиці система підготовки докторів філософії розглядається динамічною частиною Болонського процесу, яка забезпечує інтеграцію Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) та Європейського наукового простору (ЕНА), основою творення в Європі суспільства знань. Спостерігається тенденція поєднання магістерських та докторських програм. Особлива увага приділяється формуванню докторських шкіл як основного інструменту оволодіння рівнем доктора філософії. Основою докторського навчання стають оригінальні наукові дослідження в нау-

кових школах за наявності необхідного наукового обладнання, наукової атмосфери, спеціальних програм фінансування. Докторське навчання проглядається як складова частина наукового розвитку сучасного університету [17].

Висновки. Сучасні докторські програми стають не тільки засобом успішної академічної та наукової кар'єри, а й важливим етапом професійного розвитку фахівця в контексті його навчання упродовж життя. Однією з умов їх ефективності стає структуризація процесу підготовки докторів філософії, що передбачає наявність чітких процедур відбору здобувачів, чіткого викремлення в програмі навчальної (орієнтованої на формування універсальних компетентностей) та наукової (орієнтованої на формування професійної компетентності) компонент, забезпечення мобільності здобувачів, розширення можливостей їх стажування за кордоном. Актуальним є посилення індивідуального підходу до докторського навчання, поєднання наукових досліджень та навчання, інституційна відповідальність університетів та докторських шкіл за результати підготовки докторів філософії.

Важливого значення надається розробленню нормативного забезпечення процесу підготовки докторів філософії; чіткому визначенню відповідальності університету, наукового керівника, аспіранта за результати навчання; зміщенню акцентів у підготовці докторів філософії з пріоритетності якості дисертаційних досліджень на якість наукового середовища, в якому відбувається становлення молодого дослідника; зменшення бюрократизації цього процесу [16].

Література

1. *Головко С. Г.* Історико-правові передумови модернізації системи підготовки наукових кадрів в Україні / С. Г. Головко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»: зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2017. – № 1 (42). – С. 29-35.

2. *Ідрісов Д. І.* Вища атестаційна комісія як державний орган з присудження наукових ступенів / Д. І. Ідрісов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/>

bitstream/handle/123456789/2042/Idrisov_Vyshcha_atestatsiina_komisiia.pdf.

3. *Литвинюк О. І.* Наукові кадри: конкурентоспроможна якість, а не процес і форма / О. І. Литвинюк // Бюл. ВАК України. – 2004. – № 2. – С. 4-9.

4. *Мачулін В. Ф.* ВАК у контексті Болонського процесу / В. Ф. Мачулін, Р. В. Бойко, Л. Є. Шкляр // Бюл. ВАК України. – 2005. – № 3. – С. 2-6.

5. *Мокін Б. І.* А чи варто Україні зміцнювати радянську систему атестації наукових і науково-педагогічних кадрів? / Б. І. Мокін // Бюл. ВАК України. – 2005. – № 5. – С. 24-29.

6. *Ніколаєв Є.* Документи, що регулюють підготовку та захист дисертацій (до I кварталу 2016) / Є. Ніколаєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.skeptic.in.ua/phd-legislature>.

7. *Ніколаєв Є.* Як Україні створити сучасну систему підготовки докторів філософії (Ph.D.)? / Є. Ніколаєв. – К.: Європ. інформ.-дослідн. центр, 2016. – 48 с.

8. *Порядок* підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах): постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/261-2016>.

9. *Порядок* присудження наукових ступенів: проект постанови Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/Новини/2016/07/07/1-poryadok-prisudzh-stup-08.07.2016.doc>.

10. *Про вищу освіту:* Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.

11. *Про затвердження* Національної рамки кваліфікацій: постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

12. *Про затвердження* переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: постанова

Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/266-2015>.

13. *Про Науково-методичну раду* Міністерства освіти і науки України: наказ Міністерства освіти і науки України від 11.09.2015 р. № 922 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015-09-17/4402/2-nmon-922.pdf>.

14. *Про наукову і науково-технічну діяльність*: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 3. – С. 25.

15. *Про утворення* Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 244 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/244-2015>.

16. *Рашикевич Ю. М.* Докторські студії в Європейському просторі вищої освіти / Ю. М. Рашикевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/372-doktorski-studiji-v-jevropijskomu-prostori-vishhoji-osviti.html.

17. *Doctoral Programmes for the European Knowledge Society: Final Report of the European University Association* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/Doctoral_Programmes_Project_Report.

References

1. *Holovko S. H.* Istoryko-pravovi peredumovy modernizatsii systemy pidhotovky naukovykh kadriv v Ukraini / S. H. Holovko // Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatyinoho universytetu. Seriya: Yurydychnyi visnyk «Povitriane i kosmichne pravo»: zb. nauk. prats. – К.: NAU, 2017. – № 1 (42). – С. 29-35.

2. *Idrisov D. I.* Vyshcha atestatsiina komisiia yak derzhavnyi orhan z prysudzhennia naukovykh stupeniv / D. I. Idrisov [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2042/Idrisov_Vyshcha_a_testatsiina_komisiia.pdf.

3. *Lytvyniuk O. I.* Naukovi kadry: konkurentospromozhna yakist, a ne protses i forma /

O. I. Lytvyniuk // Biul. VAK Ukrainy. – 2004. – № 2. – С. 4-9.

4. *Machulin V. F.* VAK u konteksti Bolonskoho protsesu / V. F. Machulin, R. V. Boiko, L. Ie. Shkliar // Biul. VAK Ukrainy. – 2005. – № 3. – С. 2-6.

5. *Mokin B. I.* A chy varto Ukraini zmitsniuvaty radiansku systemu atestatsii naukovykh i naukovopedahohichnykh kadriv? / B. I. Mokin // Biul. VAK Ukrainy. – 2005. – № 5. – С. 24-29.

6. *Nikolaiev Ye.* Dokumenty, shcho rehuliuut pidhotovku ta zakhyst dysertatsii (do I kvartalu 2016) / Ye. Nikolaiev [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.skeptic.in.ua/phd-legislature>.

7. *Nikolaiev Ye.* Yak Ukraini stvoryty suchasnu systemu pidhotovky doktoriv filosofii (Ph.D.)? / Ye. Nikolaiev. – К.: Yevrop. inform.-doslidn. tsentr, 2016. – 48 s.

8. *Poriadok pidhotovky* здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вишчих навчальних закладах (наукових установках): Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/261-2016>.

9. *Poriadok prysudzhennia naukovykh stupeniv*: proekt postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/content/Novyny/2016/07/07/1-poryadok-prisudzh-stup-08.07.2016.doc>.

10. *Pro vyshchu osvitu*: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.

11. *Pro zatverdzhennia* Natsionalnoi ramky kvalifikatsii: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

12. *Pro zatverdzhennia* pereliku haluzei znan i spetsialnostei, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/266-2015>.

13. *Pro Naukovo-metodychnu radu* Ministerstva osvity i nauky Ukrainy: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 922 від 11.09.2015 р.

[Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015-09-17/4402/2-nmon-922.pdf>.

14. *Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 26.11.2015 r. № 848- VIII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2016. – № 3. – S. 25.*

15. *Pro utvorennia Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.04.2015 r. № 244 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/244-2015>.*

16. *Rashkevych Yu. M. Doktorski studii v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity / Yu. M. Rashkevych [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/372-doktorski-studiji-v-jevropejskomu-prostori-vishhoji-osviti.html.*

17. *Doctoral Programmes for the European Knowledge Society: Final Report of the European University Association [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/Doctoral_Programmes_Project_Report.*